

Aziz bey efendi
Asarı atika müzeleri umum müdürü
İstanbul.

Efendim,

Asclepeion hafriyatına ait umumî raporun, Vekâleti Celileye gönderilen bir suretini zati alinize de takdim ediyorum . Mimari kısma ait 3-4 sahife kadar tutacak olan malumat /büyük meydanın ve bir koridorun hafriyatı bitmediği için /sonraya bırakılmış ve raporda yazılmamıştır. Raporun yazılışı ve umumi şekli hakkındaki tenkitlerinizi her halde beklerim ve bunu bilhassa yalvarırım. Bergamanın dar sahasında tetebbü imkânlarını bulmak çok güç oluyor, onun için raporlar noksan kalıyor ve kıymeti de azalmış bulunuyor .

Emir buyurduğunuz fotoğrafları da gönderiyorum bilmem matluba muvafık gelecektir . Bergama hakkındaki neşriyatınızdan istifade etmekteyiz. mizin temin buyrulmasını ve çok kıymetli ve yüksek teveccühlerinizin yaşamasını derin saygılarımla yalvarırım efendim . 15 -2 - 933.

Müze M.

O. Fevzi

Hamîş: Yeni müze binasının temelleri hazırlandı ikiyüz arahadan fazla taş toplandı yalnız bu günlerde kireç gelecektir.

Vali paşa dün telgraf la soruyor şimdi kendisine temel merasimi yapılabilecektir kireç bekleniyor fakat ustalık için para yoktur diye cevap verilecektir. Vekâleti celile 2000 lira bütçe ye koyacaktır, Vilayet 1000 lira koydu. Belediyenin de 1000 lira konması isteniyor, M. Wiegand dahi temellere başladıktan sonra 500 lira ve bitimne yakın 1000 lira vereceğini bildirdi' Onun için elde para yoktur, Sırf sizin büyük varlığınızdan aldığım kuvvetli imanı ile işin yarısı parasız ve bir kısmı müzemiz parasın yapıldı.

17 bin lira keşfi olan binanın nasıl başarılacağını bilemiyorum.

Milletlerin varlığı.

Tarih hiç bir iz bırakmadan ve medeniyete hizmetleri dokunmadan bir çok milletlerin ortadan çekildiklerini bir çok hadiselerle bize gösterir.

Fakat yine milletlerin, mütevazî bir cesaretle başlayup, büyüdüğünü bazan yekdiğerile yapılan harplerin içinde gua'larını viren bir yıldız gibi azamet peyda eylediğini de gösterir.

Yaşamış milletlerin ve devrini tamamlamış medeniyetlerin eserlerini araştırmak, bu günkü neslin vazifeleri sırasına girmiş bulunmaktadır. Harap binalar, yıkık duvarlar, yarım kemerler maaziyi hatırlatmak için birer abide gibi mevki almış bulunmaktadır. Bütün bunlar o devrin yaşayış tarzını göstermekte ve asrımızın hars ve medeniyet temellerinin esasını teşkil itmektedirler. Göçüp gitmiş olan insanlara ait medeniyetlerin esaslarını terbiye ve hars yolunda nasıl bir sistem ta'kip ettiklerini hafriyatlar ile ortaya çıkan eserlerden anlamak kabıl olmaktadır.

Bu günkü medeniyetin yüksek varlığı yanında harsın uyumuş bir hale girmesi âlim ve hakîmleri endişeye düşürmüş ve bu günün hars ve terbiye esaslarının ana hatlarını derin bir surette tetkik etmek mecburiyetinde bırakmıştır. Bu itibarla da asarı atıkaya virilen ehemmiyet kımetli bir hususiyet taşımakta bulunmaktadır.

Bergama.

Bergama bir çok millet ve medeniyetleri asırlarca sinesinde yaşatmış bir saha olmak itibarile yarım asırdır yapılan hafriyatlar gibi her senenin çalışmaları yeni ve kımetli mevzular meydana getirmektedir. K.M.2-3 asırda dünya medeniyetinin en müterekkı bir feyz ve irfan kaynağı olmuş olan eski Bergama-Selinus - Kestel - adlı iki nehir arasında ve /335/ rakımında bir sırtın üzerinde kurulmuştu.

Bergama, Akropolun tepesinde bir varoğ halinde iken büyük İskenderin istilasına uğramış ve nihayet hâzımak müstakıl olunca en ehemmiyetli gördüğü ve en emin bulduğu Bergama kalasına 100 milyon altın frank değerindeki hazinesini ceneral Fileteros idaresinde yerleştirmiş idi. K.M. 280/ ceneral Fileteros tarafından te'sis olunan payitaht adı bir köyden koca bir krallık merkezi olmak istidadını göstermiştir. Esasen vaziyeti itibarile kudretkâr bir paytaht olmağa pek müsait idi

Fileterosun ahfadı, burasını zapt edilemeyen duvarlarla çevirmişler ve az zamanda yüksek bir mevkiye çıkarmışlar ve şan ve şerefle dolu bir devlet haline getirmişlerdi.

Bergama kralları harpde okadar cesaret ve idarede onisbette kudret göstermişlerdir ki velinimet sıfatını az gören halk onları ilah derecesine yükseltmeği muvafık bulmuşlardı.

Bergama hükümeti asyayı su'rada umran ve medeniyet vadisinde derin varlıklar göstermekte idi. Bergamanın senayi ve edebiyata olan aşkı sahte bir vernik değildi. Bizzat kralları da muharrır ve müellif olmak üzere 200 bin cilt kitabı havi bir kütüphane meydana getirmişlerdi. Papirüsün ihracını yasak iden ve Bergamanın terekhisini kıskanan mısırlılara karşı Bergama şiddetli ihtiyaç karşısında papirüsün nefaseti ~~ve~~ üstünde parşömeni icat etmeğe muvaffak olmuş ve iskenderiye kütüphanesine kuvvetli rakıp kesilmişti.

Senayi bu devirde okadar ilerlemiş ve parlak bir dereceye gelmişiki hafriyatlarla meydana çıkarılan bir çok esrler bukların bariz misali olmuştur.

Üçüncü Anamosun vefatından sonra /K.M. 133/ vasiyetnamesi mucibince krallık romenlerin eline geçmişti. Asyayı su'rada mütemekkin olanlar yeni idare altında daha müreffeh yaşayacaklarını umuyorlardı fekat az zamanda bu ümitleri boşa çıktı bilakis prokonsüllerin takibatı altında elim iztirap çekmeğe başladılar.

İstiklalin ne büyük bir nimet olduğunu ovakit taktir eden halk Mitridatın t̄arihi üzerine jüncü Atolosun varisi sıfatile otaya çıkan Aristoknik iltizam ederek isyan ettiler, ve memleketi esaret boyunduruğundan kurtarmak için hahişle silaha sarıldılar .

Bu harp ozamanın en hunriz bir harbi olmuş ve 80 bin romalının bir gün içinde bo'azlanmasına sebep olmuştu. Yaşına, cinsiyetine bakılmayarak katliam yapılmış hatta taaruzdan masun olan Asklepiyona siinan halk bile bu kudsi varlıktan istifade idememiş, bila istisna kilicın sivri ucundan kendini kurtaramamıştır.

Kumandan Fimbria, Sillanın bulunmadığı bir zamanda Roma alaylarını toplayarak muharebe tertibatı almıştı. Fekat Aristoknik ve Mitridat askerlerinin ani hücumuna uğramış ve perişan olarak Asklepiyona kaçmıştı.

Teesüründen mabette terki hayat eylemiştir.

Altı sene devam eden bu dehşetli muharebeler hem halkı canından bıktır-
mış hemde romalıların izzeti nefsini kırmıştı. Nihayet Silla muntazam
ordularile istilaya başlamış ve harekatı kökünden bastırmıştır.
Cihangir Roma devleti memlekette sükûta te'sis ider etmez, halkı kendi-
sine ısındırmak için ve gaip ettikleri istiklallerinin acılarını unut-
turmak gayesile büyük ve muhteşem binalar yapmağa başlamışlardı. Artık
eski payitahtın ihtişam ve saltanatına ehemmiyet veriliyor ve bu suret-
le halkın hissiyatı okşanıyordu. Bu siyasette, halkın işsiz kalarak ötede
beride dedi kodu yapmasına meydan brakılmaması en mühim rolü oynıyordu.
Tulâdan yapılmış cesim bazilikalar, mermerden yapılmış mabetler, tiyatrolar
ve saire bunların en açık misalidir.

Asklepeion.

Son zamanlarda tahribe maruz kalan Asklepeion da Roma devrinde yeni baş-
dan ve daha büyük bir sahe dahilinde vücade getirilmiştir. Bu suretle
Asklepeion eski kudretinden hiç bir şey gaip etmemiş, bilakis ihtişam
ve azameti bir kat daha yükselmiş şan ve şöhreti dünyaya yayılmıştı.
Asklepeionun mevki, şark rüzgerlerinin hayrhah kudreti altında geniş
bir vüsatle açılmış bir vaziyettedir. Etraf bayırları şimal rüzgerlerinin
buraya gelmesine mani olduğundan mabedin mevki tehlikeli hava cereyan-
larından masun kalıyor ve hastalar müteessir olmiyerlardı.

İstanköy ve Epidor gibi Bergamanın da mukaddes bir ağacı vardı. Büyük
ağaçların birbirine keçmiş kökleri üstünde oturulduğu zaman yeşil bir
örtü ayakların altına serilmiş olurdu. Çınar ve servi ağaçlarının bedii
bir manzara verdiği bu saha, tabiatın bütün güzellikleriyle süslenmiş ve
bülbul nâmelerile bezenmiş bulunuyordu.

Mukaddes suları, saf havası dillerde destan idi. Suları hayat kaynağı
addolunur, havası devayı kül sayılırdı.

Bukadar çok methidilen havası hakkında Horace /oraya sıcaklar, ısıtmalar
götürmez ve orada vasiyetnameler açılmazdı / demektedir.

Asklepeionun müstesna ve latif muhiti, burada bir şifa yurdunun kurulma-
sını te'min itmişti. Okadar müsait olan bu mahallin bizzat mabut tarafı-
ndan tayin edilmiş olduğu kanaati bile besleniyordu.

Asklepiyosun mezhebi.

Asklepeionda meydana çıkarılan abideler bize şifa ilahının mezhebini ve dindarane bir hayatın çehresini gösteriyor, bize asya kavminin umumi itikat ve zekasını anlatıyor.

Romalılar devrinde de mezhebin, mübalaâkâr bir şekilde aynı suretle muhafaza edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız bayramlardaki teşrifat değişmiş ve nazırların selahiyetleri yükseltilmişti .

Asklepeionda icra olunan mezhebin bazı umumi eşkâlini tetkik idelim :
Homerin ilahilerine nazaran, vücudü beşere şifa viren şua'lar dolayısıyla şifa ~~vâ~~ budünün babası Apollon Asklepeiona nazır idi. /1 /

Asklapiyosa atfolunan üç şey vardı. Bunlar: yılan , değnek , kupa idi. Yılan, ilahe mensup hayvan : tedbire alamet , değnek , seyahatlerinde doktorlara destek vazifesi görür bir alet , kupada şifa verici bir meşrubat için idi .

Epidor ilahı gibi Bergama ilahıda hastalarına ruya suretile tezahür eder ve kendi huzurunda tedavilerinden hoşlanırdı. Başlıca mezhebin yanı başında /şifa verici cinâ/ Telesfora tahsis edilmiş bir yer bulunuyordu. Mikraziatların bu ilah hakkında kuvvetli bir imanları vardı. Kendisi hem nekahat, hemde rü'yalar üzerine hakim olan bir ilah idi.

İlmi beyan muallimi Aristides : Asklapiosu iki defa rü'yamda Telesfor ile gördüm bunlar bana bir meşrubat verdiler kendileri görüldüğü zaman güneşin şua'larına benzer ziya neşr ediyorlardı. Gayet melih dincek kadar güzel ve genç idiler, ve âni bir surette gaip oldular.

Aristides diyorki : bana yapılması lazımgelen tehlekeli bir ameliyattan Telesforun müdahalesile sarfı nazar olunmuştur . Aristides , rü'yasında Telesforu birinci ve ikinci mabetlerde ve saraylarda gördüğünde söyler . /2/.

Bergama Asklepeionunda bulunan bir çok rahiplerin isimlerini ve hizmetlerini gösteren kitabeler bulunmuştur . Bunlar B.M. 1-2 inci asra aittir. Bu kitabeler, metinler ve sikkeler ve saire ile Romen Antonenlerinin ilmi beyan muallimi Arlius Aristidesin yazılarından ozamanki tababet

/1/ Halı hazır tababetinin güneş ziyası tatbikatı ile ozamanki tababetin görüşleri arasında birlik vardır .

/2/ Bu izahat yeni yapılan hafriyatta bulunan mevkiler ile taayün etmiştir.

kudretinin ehemmiyet ve kımetini öğreniyoruz . Bu eserlerin bazıları bize kadar gelmiş bu suretle bu tıbbi müessesese hakkında kımetli izahat alınabilmiştir.

Tabiati meçhul kalmış bir hastalıktan 17 sene ıztırap çeken ve inlemiş olduğunu söyleyen Aristides Bergama şafisine büyük bir itimat ile bağlanmış ve mukaddes namı altında 6 kıta nutuk yazmıştır.

Yazılarında Asklepiyos hakkında yüksek hislerinden daima bahs etmiş ve hayatını medyun olduğu halaskar için tasavvuff bir aşk beslemiştir.

Bir rü'yasından bahs eden Aristides diyor ki : ona temas ideceğini zann ediyordum şahsen orada olduğunu hissediyordum görmek istiyordum , fekat bu çehrenin gaybolmasından korkuyordum, saçlarım başımın üstünde dim dil olmuştu, sevincimden tatlı bir tevazu ile gözlerim dolu olarak ağlıyordum.

Asklepios kendisine mabedi için gümüş bir sehpa nezr etmesini teklif etmiş , bu ehemmitetli iş mütedeyin muallim için büyük bir heyecana sebep olmuştur : acaba bu sehpa üzerine ilahe layık ne yazmalı : nihayet nezrin yapılacağı günün şefak vaktinde kendisine bir ilahi kitabe ilham olundu : Bergamalılar arasında , meşhur Aristides bu sehpayı nezrediyor, /öezeli nutuklar zaferli bestekâri/

Tabibler ilahı, kendisinin müşaviri, vicdanının nazımı , bütün müşkülâtını dinleyen ve kendisine halı için yardım eden bütün zamanlarının mahremi, melcei ve tesellikâri idi.

Muallim 4üncü mukaddes nutkunda , şehre doğru Sanktülerden çıktığını zikr eder . Neocores adında bir rahibin yanında yerleşen muallim şehre bir mahkemenin huzurunda bulunmak için gider.

Bu şarkının biraz aşağısında, bir rü'yadan bahs eder , bu rü'yada , bir rahip ve büyük babasile birlikte Anadratus ün yanına gittiklerini ve şehrin kapusuna geldiklerini ve orada ayrıldıklarını zikr eder. Burada sanctuerin fezaili hakkında mübalaakârane bir methiye söyler. Sonra şehrin ivicağlı mahallelerinden geçerek avdetini yazar . Diğer bir yerde hastalığından bahs ederek , sabahleyin gayet erken istihmamen[şağında Selinos nehrinin kenarındaki hamamlara gittiğini söyler. Hamamdan sonra hasta tamamen sıhhatli bir halde Asklepyon'a giden yolu tutar ve orada müdavatını ikmale çalırdı. Orada iki mabedi ziyaret eder ve birinden diğerine iner, sonra uzun bir zaman başını tahta parmaklıklara dayayarak ilahın heykeline bakar, bu vaziyette büyük bir iştıyak ile duaye koyulur .

Asklepeionun cari sularının zaferi hakkında ilmi beyan muallimi manzum olarak en kımetli methiyelerini yazmıştır . Bu metne nazaran : Epidaurdan gelen ilah kendisine arz olunan bir çok mevakiin arasında dünyada en kımettar ve şayanı temaşa olan ve tesadüfe bağlı olmayup menba' sularının ve ceyyit havasının esbabına binaen intihap ettiği mevkiden bahs eder. İfadesine nazaran bu menba'lar mabede yakın ve parkın ortasında bulunurlar ve bu büyük bir çınarın altında bulunduğunu ve bazı

I-Bu hamamlar, aynı tiyatroyun altında bulunan ve elan gözüken harabeler idi. Yıkanmak için Selinos nehrine de gidiyordu bu su şehir halkının temasında masun idi

saatlerde girilmesini men' etmek için yapılmış kapular mevcut olduğunu bahs eder.

Aristides tedaviye gittiği zamanlar evvela Neocora müracaat ettiğini ve rü'yalarının ta'biri ile işe başladığını ve her ikiside bu mevhumatın ihbaratını keşfe çalıştıklarını yazar. Bir kış gününde soğuk su ile Selinos çayında devam itmekte olduğu banyosunu yapacağı sırada, Neocore, müdaha ile bunun bir daha tekerrür etmemesini Aristidese tavsiye etmiştir.

İlmi beyan muallimi tabip Theodote tarafından tedavi idilirken bir gün sayıklamıştı. Tabip muallimin rü'yasında sayıkladığı ilacı yapmaktan istinkâf itmesine binaen muallim doktorunu terk etmiş ve ilahın emirlerine itaat şartile tabip Satirosa tedavisi ihtimamını tevdi etmişti. Muallimin tabibler hakkındaki kanaatine nazaran ilahın tatbik ettiği pânâhizin verdiği tenbihler şüphesiz tabiblerinkinden iyidir.

Mabede bağlı ettiba, hastalarına sade mualecat yaparlar ve tecrübeye müstenit ilaçlar virirlerdi. Aynı zamanda lüzum görüldüğü zaman ameliyat dahi yapılırdı. Fekat bu, görülen kısımlarda tatbik olunuyordu. Çünkü tabibler vücudü beşerin dahili aksamını bıçak vuracak derecede bilmiyorlardı.

İpokrat meslegini takip eden cerrahların düsturu şunlardı: tabiblerin genç olmaları, serî ve becerikli elleri bulunmaları, titrememeleri, sakar olmaları, korkusuz bir kalbe malik bulunmaları, nafiz bir nazar sahibi olmaları, hissiyatına hakim ve hastayı şifalandırıcı katiyet virmeleri, hastanın ıztırapları ile iniltilerinden müteesir olmamaları ve lüzumundan fazla istîcal itmameleri ve lazım geldiginden fazla kesmemeleri gibi. Şurasıda kayda şayandırki, şimdiye kadar zannolunduğu gibi eski devirlerde tedaviler mu'cizat ile değil, perhizler, telkinler, tedaviler ile yapıldığı teyüt etmiştir. Bunlarla beraber jimnastik, soğuk su banyoları, maden suları içmeler, bal yimeler, çıplak ayak yürüyüşler en ziyade tatbik olunanlar idi. Buda eski tıbbın ,yeni fennin mevzuatına uygun bulunduğunu göstermek itibarile bilhassa dikkate caliptir.

Tedaviden evvel başlıca iş bedeni temizlik idi. İlahın huzuruna temiz olarak çıkmak en büyük icabattan idi. Esasen bu mezhebin başlıca esasatı hıfzı sıhha idi , İtinayı mahsus ile yıkanmamış kimselerin mukaddes binanın kubbeleri altında mevki alabilmeleri kabil degildi. Su en büyük rolü ifa ediyordu. Aristides su hakkında /ilahın yardımcı hizmetkârı/ demektedir. Gerek yıkanılсын gerek içilsin su daima faydalıdır.

Yine muallimden öğrendiğimize göre : yazın ASklepeiondaki mukaddes kuyuların etrafına halkın ne büyük tehalikle koştugu görülecek bir şeydi. Halkın tehacümü, arıların çiçeklerden bal toplamak için uşuşmesi gibi idi. Bu suretle dilekler tatmin ediliyor, maddi ve manevi ihtiyaçlar te'min olunuyordu.

Her türlü meşekkatlere katlanarak uzak mesafelerden buraya gelen hastaların yollarda ve mabedin kapularında can verdikleri de vaki oluyordu.

Hastaların vaziyeti :

Ma'bede gelen hastalar yanlarında yiyecekleri /I/ ile beraber çörek getirmek mecburiyyetinde idiler + Çörekler mezbahın üzerine konur ve bir dua yapılarak kızartılırdı . Hastalar ma'but için kurban dahi keserlerdi , fekat her kes bir dana veya bir koç nezredemezdi . Fakir olanlar hamurdan yapılmış hayvanları kurban ederlerdi .

Hastalar kendilerine lazım olan eşyaları ile yorganlarını da getirmekle mükellef idiler . Ma'b-et yalnız ot ve samandan yapılmış minderler verirdi . Hastalar ma'bedin altındaki galerilerde yatarlar ve mukaddes ruyalarını görmek için ibadete koyulurlardı .

Gice mabedin bunaltıcı havasına karışan gınnük kokuları içinde yapılan duaların tesirleriyle rüyada mabudun hastalıklarına yarayacak bir tedavi usulü göstermesi veya ilahi bir teklif yapılması endişe ve düşünceleri içinde dimağları uyuşan hastalar kendilerinden geçerlerdi .

~~Yapılış~~ Sabah olunca gürültülü bir uyanış olurdu . hastalar mabudun ruyada tezahür eden şeklini birbirlerine anlatırlardı .

Her hangi bir hastanın iyileşüp hastahaneden çıkmasını diger hastalar büyük bir sevinçle karşılarlardı . Plütüs ün gözleri açıldığı zaman adeta mabette nümayişler yapılmıştı . /2/

Sanktüler de tedavi edilen ve sıhhatlerini kazanan hastalar , güçlerinin yattığı kadar mabette şükran hatırası olarak birer esr bırakıyorlardı. Bunların içinde otel , nezri lavhaları , ittehaf kitabeleri , ilaha sunulmuş relief ler , heykeller ve nakti yardımlarda bulunmaktadır. /3/

-
- 1 - Getirilen yemekler yüzünden bir gice garip bir vak'a olmuşdu . Hastalardan Carion , bir ihtiyar kadının söğüşüne göz dikmiş ve gece aşırmaq istemişti, fekat kadın yemeği saklamış olduğundan Carion yemeği ararken kadının koluna basmış ve kubbeler altında acı bir çığlık kopmuştu . İhtiyarı yatıştırmışlar ve hatasının affını dileyen Carion da dikkatsizlikten tektirle kurtulmuştu .
 - 2 - Bulunan bir kitabeye göre : Öyeteriya adında bir kadın gözlerinin açılmasından dolayı şükran hatırası olarak ma'but namına bir nezir taşı vermiştir .
 - 3 - Bulunan esrlere göre : Flemon ma'bede 3000 altın vermiş , Elpis /ümit/kurtarıcı X Askæpeioñ na bir nezir taşı bırakmış , Apollon şerefine bir otel yaptırılmış .
- Fl. Melitine adında bir kadın ilah Adriyene ittihafen büyük heykeli dikirtmiş , niyazkâr üç kadın reliefi ve saire ...

İmparator Karakalla

Tutulduğu bir hastalıktan dikkatli bir bakılışa rağmen kurtulamayan imparator „Aurelius Antoninus“, şöhreti afaka yayılan Bergama Asklepeion nuna iztiraplar içinde gelmek mecburiyetini duymıştı . Karakalla ma'bedin bütün tedavi usullerinin aynen kendisi hakkındada tatbikini istemişti . Zalim imparator büyük bir teslimiyetle kendisini bırakmıştı . Telkinlerin kuvveti maneviyeti üzerinde derin tesirler bırakıyor ve ilah tarafından çok güzel rüyalarla teselli idildiğini söylüyordu . Az bir müddet içinde şifa bulan imparator sanktüere külliyetli bir para tahsis etmiş ve rahiplere , hastalara bol bol bahşişler vermişti . Karakalla yeni bir hayat bulduğu Asklepeionun mukaddes havuzu önünde /bulunan başına göre/ tabii duruşdan 4 misli büyük heykelini /cismani ve ruhani sıfatlarını birleştirmek suretile/ diktirmişti . Karakalla Asklepiosun kudretine okadar yüksek bir iman bağlamıştı ki bunun neticesi olarak Bergamada bir çok muazzam ve kıymetli eserler vücutte gelmişti . Sanktülerin biraz altında bulunan elli bin kişilik tiyatro ve akropoldaki Dionisos ma'bedi bu cümledendir .

Ölüm korkusu :

Mukaddes sanktülerde ne bir insanın ölmesine ,nede bir kadının doğurmasına müsaade edilmezdi . Ölüm halinde bulunan hastalar derhal ma'bedin haricine çıkarılırdı . Doğum zamanı yaklaşmış kadınlarda aynı suretle muamele görürlerdi . Bulunan bir kitabede : / Ölüm ilahı namına ilahların hatırası namına ve sanktülerin kahramanı namına mukaddesatla dolu olan bu mahalle bütün ölümlerin girmesi yasaktır./ diye yazılmıştır . Bundan maksat , ma'bette ölüm hadisesinin vuku bulmaması içindi . Ölüm , hem hastalar üzerinde fena tesir bırakır korkusundan , hemde mabutların şereflerini kırar evhamından ileri geliyordu .

Asklepeion un idaresi :

Philostrados Bergamada tatbik olunan mezhebin bazı usullerinden bahs eder . Bütün sanktüler ve oyun mahalleri idaresi bir büyük rahibin kudretli elinde tevdi olunurdu .

Mukaddes gece nöbetlerinin büyük bir itina ile ifa olunması ve ma'bedin altın ve gümüş eşyalarile hazinesinin korunması vazifesi baş rahibe ait idi . / I /

I - Bir kitabeye göre Asklepeion un hazinesi olduğu anlaşılmaktadır . Mahkük yazıda Asklepeion un hazinesi diye tavsif vardır .

Kendisinin muhafaza ve idaresi altına tevdi olunmuş bütün eşyalar hakkında da en küçük hususata kadar kayıtlar yapılırdı .

Büyük rahibin maiyetindeki iki adam ,etrafı süpürmek ,kapılara dikkat etmek ,lambaları yakmak ve söndürmek /1/ mabede tedavi için gelen hastaların / 2 / ma'bedin kasasına atacakları paranın maktu bedelden aşağı olmasına itina eylemek vazifesile muazzaf bulunuyorlardı / 3 /

Bir kitabeye göre :nezr için kesilen hayvanın sağ butu baş rahibe tevdi olunurdu . Diğer tarafı hastalar tarafından ma'bedin mukaddes yemek masası üzerine brakılırdı .Derisini ,hastalar sarınır ve galerilerde yatarlardı./ 4 / Hastaların ziyadeleşmesi, şifa bulanların çoğalması zamanlarında halkın taktirini isticlabeden baş rahip bu zaferleri ve hastaların hoşnudisi ile bihakkın iftihar ederdi .

Bergama ilahının taktis ettiği bazı baş rahipler vardı . Bunlar vasıta hizmetlerinde bulunurlardı . mesela : Tiyanın Apolloniüs ü gibi ki hemmuasırları kendisinin kerametine kail idiler . Öyle ki Efezde sakin iken imparator Domicien in vefatını vukuu anında ihbar itmişti . Apolloniüs ün ilah nazarındaki mevkiide yüksekti . Filostrat adında bir genç asuri , ilahın kendisini uzun zaman ihmal ettiğini rahibe yana yakıla anlattığı zaman bu halin çok et yemekten ileri geldiği ve perhiz etmesi söylendi . Nehayet rüyasında /eger sen Apolloniüs ile görüşecek olursan şifanı bulursun / ilhamına nail oldu ve bu sayede iyileşdi .

-
- I - Aristides mukaddes nutuklarında diyorki : / Bir gün ma'bette hizmet edenlerden birisine rahibin nerede olduğunu sordum , bana ma'bedin arkasında mukaddes lambaları hazırlamakla meşkul olduğunu söyledi./ Akşamın muayyen saatlerinde yüksek ve aşağı ma'betlerde ve mukaddes bodrumda bulunan bir çok lambalar yakılırdı .Zeytin yağı üzerindeki ince fitillerin titrek ziyası,bu mukaddes yerlere esrar engiz ışıklar ve tılısımlı gölgeler dağıtmakta idi .
 - 2 - İstanköy Asklepeion unda yapılan bir hafriyatta hastaların para tevdi ettikleri mermerden sandukanın parçaları bulunmuştır .
 - 3 - Bergama köylüleri bu paradan istisna edilmişlerdi . Meccanen tedavi edilen köylülerin masrafları ayrı bir vergi halinde tahsil edilirmiş
 - 4 - Çorum taraflarında ve anadolunun sair yerlerinde bere,sızı ve sair hastalıklar için kesilen koyunun derisine sıcak sıcak sarılmak adeti elan caridir .

Yortular :

İlahlar şerefine yapılan yortularda, sanktülerin zengin bir tarzda tezyinine Asclepios ve Telesphores heçkellerinin yattıkları yumuşak yatakların zarif örtü ve muhteşem yastıklarla süslenmesine ve ilahlar için kurulan yemek sofrasına aynı ihtişam ile yemekler dizilmesine baş rahip nezaret ederdi .

Şimdiki yortular ve hacılıklar gibi eski zamandada Asklepeion da yortular yapılmıştır .Muayyen zamanlarda yapılan yortularda imparator veya prokonsüle mensup bir kimsenin merasimi idare etmesi usulden idi .Hatta prokonsül Anadratus ün akrabalarından 14 yaşında bulunan bir prens bu vazife ile tanzif edilmişti .İlahlar şerefine verilenyortular günlerce devam eder ve gece şenlikleri ile ihtişam kesbeylerdi.Tiyatro alemleride gayet parlak olurdu. İlahiler, şarkılar teganni eden muğanni ve muğanniyelere bir orkestra refakat ederdi . Bu alaylar şerefine ~~yaptılan/yortular/~~ ~~Yay~~ üseranın işleri tatil idilir, ve mektep talebelerine izin verilir. Ma'bedin kenarlarında kurulan kamaş barakalar içine her türlü eşya satan satıcılar dolardı .Elbiseler, mücevherler,zairlerin ma'bede nezr ide bilecekleri eşyalar, kesilecek hayvanlar hatta esirler bile satarlardı. Bu yortular hakiki birer panayır gibi idiler . aynı zamanda koyu bir taassup bir çok zairleri buraya toplardı .

Merasim günlerinde giyilmesi mecburi olan elbiseler,erkekler için köüs ve sağ omuzları açık manto, kadınlar için de başlarını kapayan sade bir elbise idi.

„clande“ Ebületibba Calinos :

Galien /131 - 201 / Bergamada dogmuştır. Pederi Nikon /1/ Bergama senato azalarından olup mîmar, âlim, filozof ,riyaziyeci idi.Mantık hakkında da derin tetebbüat sahibi bir adam idi .

Ogluna tatlı manasına gelen„Galien,adını vermişti.

Galien, Bergamada tahsilini ikmal etti ve 17 yaşında tıp fennine atıldı. 21 yaşında tıp hakkında bir çok esr yazmıştı . Harika nevinden bir zekaya malik idi . Bilgisini genişletmek için Fenike ,İskenderiye ,adalara, Makedonya ve İtalyaya yaya olarak seyahat etti. Kendisi müteaddit lisan-
lara vakıf idi.

28 yaşında Bergama gladiyatörler kışlasının tabibliğini ^{la.} yanız başına kabul etmek cesaret ve kudretini göstermişti./ 2 /

/ 1 / Mimar Nikon a ait Bergamada bir evin divarında iki kitabe vardır. Bunlarda,büyük mimar Nikon tarafından Bergamanın 50 bin kişilik ~~cafi~~ teatr ve gladiyatör yeri , Karakalla mabedi gibi büyük inşaatın yapıldığı yazılıdır .

Galien tercemei halinde babasına güzel taltiflerde bulunur ve zeki adam iyi hisli bir insan der . Fekat anasından acı bir surette şikâyet ederek okadar haşin ve gazup tabiati vardığı hiddeti zamanında hizmetcilerini ısırdı demektedir ve onu Xantipe benzetmektedir.

/ 2 / Bukışlanın harabeleri Bergamanın gün görmezler mevkiinde bulunmaktadır.

24 yaşında Romada yerleşti. İmparatorlardan Marcus ve Verüs ü tedavi etti. Bir müddet cerrahlığı brakarak saray tabipliği yaptı. Fekat az zamanda ve genç yaşında kazandığı geniş şöhreti meslekdaşlarının istirkap ve hasetlerini doğurmuşdı. Bir müddet sonra Bergama Asklepeionu na döndü.

Teşrih için istidadı okadar yüksek idi ki, maraziyat fenninin kuvvetli temeli ancak Galien in büyük varlığı ile kurulduğu ve bu esas üzerine iptina ittirdiği iddea olunabilir . Zamanına göre , teşrihdeki fevkelad kabiliyet ve kudretini gösteren 200den fazla eseri vardı.

Bir kitabında : bizi yaratan için bir methiye inşat ediyorum , düşünüyorum ki bir çok koç ve danaları onun namına kurban etmek pek kuvvetli bir dindarlık degil, ona ruhunu tatyip edici kokular taktim etmekte çok azdır. Onun büyüklüğünü , kudretini , iyiligini eserleriyle tanımak ve tanıtmak lazımdır, kendisinin kemalini anlamak bu eser lerdeki inceliklerini bilmek ve bildirmekle olur , demişti .

Tıp fenninin senelerce hakimi olan Galien ,Hypokrat tebabetini/K.M.260/ iyhya etmiş ve onun iptidai sadeliğindeki vaziyetine büyük bir şa'saa vermiş isede Hypokrat mesleginin mufrıt müdafası yolunda onun en ~~ka~~kurulu nazariyeleride kabul etmiş olduğundan hasimlerinin hücumlarına maruz kalmışdı . Yalnız Hypokrat dan insaniyete hizmet yolunda ayrılmışdı: Hypokrat, bir mühlik hastalıktan dolayı iran hükümdarı Serhas tarafından davet edilmişti, Kendisine çok kıymetli hediyeler getiren elçiye: vatanımın şerefi, düşmenlerimin hizmetinde bulunmağı men ediyor demiş ve hediyeleri de red etmişti. Uzun zaman hükmünü icra eden bu esası, insaniyete hizmet lazımdır içtehadile Galien değiştirmişti. Bu hareket okadar kuvvetli te'sirler brakmışdı ki , bunun için „Hypokratın hayır dedigine Galien evet der,“ sözü darbı mesel olmuşdı.

Galien, Romaya gitmezden evvel ve vdetinden sonra Bergama için nefsinı vakfederek çalışmıştır. Bu devirde Bergama Asklepeion u son merhalesine kadar şöhretini yaymış ve yükselmişti . Galien Misi dağlarının yüksek irtifalarının ayaklarında bulunan ma'bedin , hıfzısıhha noktasından/ vaziyetini çok seviyor ve Asklepeion un yüksek hizmetlerini görerek büyük bir aşkla çalışıyordu . Tedavi usulleri fenni ve ilmi esaslara istinat ediyor ve halihazırdaki şekilde tatbik olunıyordu . / I /

/ I / Galien ma'bedin meşhur profösörlerden Satiros un dostu Rufinus tarafından yapıldığını zikretmiştir .

Galien , 500 den fazla eser yazmış ve 83 türlü mualece tertibatı dünyaya eski tebabetin mirası olarak kalmıştır. Mesleği noktasından kendisinin umumi kaidesi / sofradan işteha varken kalkmak / idi .Hastalarına hafif açlık tavsiye ederdi . 70 senelik hayatında usanmaz ve yorulmaz bir surette çalışmış ,müsbet ve kudretli bir meslek vücade getirmiştir.

Kendisine ebülettibba namını veren islam üleması eserlerini arapçaya çevirmişler ve hekim calinosun varlığını avrupaya öğretmişlerdir.

Asklepios un temsili :

Ma'bedin methalinde Fortune /servet/ ve Providence /uluhiyyet/ Asclepios /sıhhat/ heykellerine tesadüf olunmakta idi.

Netekim ma'betlerin mihrabları içinde Asklepios ,Apollon , Telesphore , Dionisos, Hygia gibi ma'butların heykelleri bulunuyordu .

Asklepios un büyük heykeli hakkında muhtelif tahminler vardır :

1 -Mütehassisler Bergamadaki heykelin Florance müzesinde bulunan Asklepios heykelinin aynı olduğunu söylemektedirler : büyük ve sade bir harmoniyeye sarılmış küçüklü kuvvetli bir adamın vücudunu göstermek bu heykelin ayakları kavi sandallarla uzun yollara tahammül edeceğini anlatır,nazarları ufku tezaşa ile meşgul görülür / beşeriyetin kudretkâr ve ezeli ilahı burada istirahat eder . Ve sadece ilah oradadır./ demek ister .

2 - Polybe adındaki müverrih Eumene kiralığı zamanında Prusyas kralının orduları Bergama ordularını mağlup ederek kalaları muhasara ittiklerini fakat uzun bir muhasara ilede zapt edilemeyen akropolun Asklepios tarafından himaye edildiğine hamlonurak Asklepeion u tahrip ettiklerini ve meşhur ilahın heykelini de burdan kaldırdıklarını yazmaktadır . / I / Bazı rivayetlere göre sikkeler üzerinde sakalsız olarak görülen ilah, belki bu heykelden alınma idi. Karakalla ve Galiyen zamanından kalma madyalarda müdevver ayak üzerinde bulunan ilahın da bu heykele uygun bulunduğu söylenmektedir .

Yunan heykeltraşı ~~Shakt~~ındaki genç simalar yerine sakallı ve ihtiyar tipleri meydana çıkarmakla büyük şöret kazanan Phyromakos da Asklepios u şöyle tasvir etmişti : yeni çehresile ilah Jupiter in simasını andırıyordu. Derin hufreler içinde açılmış mütemerkez nazarlarla bakan gözler karanlık ve şedit isede korku ima etmiyerek ezeli kimsenin şüpheli gölgeleri gibi nafiz ve müessir idi .

I & Heykeltraş Phrymachos un eseri olan bu heykelin bir aynı Atina asklepeion unda bulunuyordu. Fekat,,Gaulois,,lar Atina yı işgal ittikleri zaman bu heykelde parçalanmıştı .

Birinci Attale,ikinci Philippe ile yaptığı muharebede Bergama surları dibine kadar gelmişti . Fekat Bergamalıların müttefiki olan Romalıların tesiri ile çekilen Philippe,mütehassislerin ifadesine göre sanktüeri tahrip etmemiştir .

Bazı paralarda görülen şekiller de vardır.

Bir kısım bronz meskukatın arka tarafında / Şimdiki anadolu çobanlarının kullandıkları gibi/ kukuletalı kepenek giymiş kısaca boylu birisinin ma'bet içinde ve otel önünde durduğu görülür.

/K.M. -I/ asra ait Cistophore adını taşıyan gümüş meskukatın bir tarafında tacın ortasından kaçan bir yılan , diğer tarafında da kılıfı içinde bulunan ok , kuyrukları birbirine karışmış ve başları kalkmış yılanlar arasında görülmektedir.

Asklepeion un zevali :

hıristiyanlığın imparatorlar tarafından kabulü üzerine dini mücadeleler müsbet bir şekil almıştı.

Eski itikatların kök salmış tasavvufi dinleri ve şafi ilahının imanlı mezhebi yeni dinin intişarı önünde sarsılmağa başlamıştı. Halkın ve yeni din müntesiplerinin, gayri tabii görmeğe başladıkları put pereslik esaslarına hücum edişleri ve hastalıklar için tedavi imkanlarının yeni şekillere konması hakkındaki kuvvetli temayülleri karşısında, asırlarca saltanatı hükümran olan ve hala büyük mabut Jupiter i bile kışkırtıran /I/ Asklepios un, yüksek mertebeye çıkan şevket ve azametaki çözüyor ve dünyaya yayılan parlak güneşi gruba doğru gidiyordu.

Asklepeion artık eski debdebe ve daratını kaybediyor kral, imparatorlar da dahil olduğu halde yüz binlerce insanların şifa umdukları, derdlerini dökükleri , ağrılarını dindirdikleri bu mukaddes yurt kilise oluyor , manastır vaziyetine giriyordu. /2/

Papazlar ateşli , imanlı faaliyetleriyle dünyayı dolaşıyorlar ve asyada hıristiyanlığın inkişafı için didiniyorlardı. Bergama, Sardes , İzmir , Efez gibi kadim şehirlerde kuvvetli hamlelerle kudretli varlıklar ve yenilikler husule getiriyorlardı .

Yeni kiliseler inşasından evvel hıristiyanlar mecusi ilahların ma'betlerine yerleşmeği en uygun buluyorlardı. Bergama bu havalinin ruhani merkezi oldu . „Saint Paul,“ tarafından meşhur bir kilise te'sis edildi, ve bu yedi kiliseden birisi olarak kaydolundu . Bilahere Cardinallık teşkilatı yapılmıştır.

1- Lucien in Jearomenippe inde ilah Jupiter in Bergama ilahı Asklepiosu halkın çok büyük bir imanla taabüt eylediginden ıstika ettigini yazar .
2 - Bergama sanktleri de kiliseye çevrilmiştir. Roma işi tuğlaları yeni bir kubbede kullanmışlar mozayik tezyinatı yapmışlar , bizans haçlarıyla dolu anber ağacından iki kürsü ^{suçunda} getirmişlerdir. Bir de vaptis yeri bulunmuştur .

Bergama gittikçe küçüliyor asyanın merkezi şehri olmaktan uzaklaşıyordu. Bizanslıların sefahati halkı kemiriyor. Asayışsızlık ahaliyi dağıtıyordu Romalılar devrinde akropoldan ova kısmına doğru genişleyen ve 150 bin nüfusu sinesinde barındıran Bergama bilhassa yedinci asırdaki arap hücumları ve işgalleri karşısında tekrar kalaya sıacak kadar küçüliyordu . Kalenin surları , burçları yeni başdantamir edilirken eski ma'betlerin , sarayların mimari parçaları kullanılıyor ve kireç yapılıyor. Büyük taşları birbirine bağlayan demirler ve kurşunlar sökülüyor ve cephane yapılıyor . Bu suretle rabitasız kalan binalar zelzelelere karşı mukavemetsiz bırakılıyor .

Bizanslılar devrinde başladığı eserlerinde görülen tahribat maatteessüf asırlarca devam etmiş ve harabelerin acıklı vaziyeti bunu şahadet etmekte bulunmuştur .

13 üncü asırda Bergama Selçukiler tarafından zaptedilmiş ve Karesi beylerinin idaresine verilmişti . Karesi beyi Aclan beyin büyük oğlu Demir henin zulmünden bıkan halk Tursun beyi Orhandan istedi . Orhan Bursadan hareket ediyor, Demir Bergama kalesine kaçıyor. Kalenin ikinci surlarında bulunan kapılardan birisinin önünde bir ok ile Tursun bey şehit oluyor/İ/ ~~Şİ~~/ Bu suretle müstakil karesi beyliği 38 sene içinde ölüyor, ve 14 üncü asrın ortalarında / 737 H./ Orhan gazi idaresine geçmiş bulunuyordu .

Netice :

Asırların , maziler içinde şan ve şerefle dolu olarak yaşamış kadim medeniyetlerini , derin toprak örtüler içinde saklanan bir çok bediieserlerini hafriyatlar bize bildirmektedir . Bugün okadar yüksek hakikatlara ırışılmıştır ki binlerce sene evvel yaşamış insanların ve medeniyetlerinin adeta bütün ahlakları ve gidişlerini öğrenmek imkânları bulunmuştur. Memleketimizin her tarafında yer yer yapılan bu ilmi tetkik ve taharriler içinde şüphesiz ki Bergama hafriyatı eski medeniyetin çok dikkate şayan kudretlerini meydana çıkaran tarihi hakikatlar içinde yüksek bir kıymeti haiz bulunmuştur .

Bergama ilim sahasında yeni yeni varlıklar meydana getirerek cihana karşı sinesinde barındırdığı eserleriyle şa'şaaasını her tarafa yaymaya hakkile devam etmekte bulunmuştur .

Hafriyatların devamı Umitlerimizin kuvvetini arttıran birş varlıkla yeni eserler vireceğine şüphe brakmamaktadır . 12 - 2 - 933.

Bergama hafriyat komiçe

Müze M.

O. 1933

I- Bergama kenarında Soma yolu üzerinde kız türbesi denilen yer Tursun beyin mezarıdır . Burasının yakında belediyece tamiri yapılacaktır.

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlerle İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tarihi

Aziz Ogan Koleksiyonu

OGNIZM0201503